

До спеціалізованої вченої ради
Національного університету
«Одеська юридична академія»
65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента

Акіменко Юлії Юріївни

на дисертацію Гребенюка Дмитра Олеговича

**«Законотворчі повноваження Парламенту Європейського Союзу як
наднаціонального інституту: міжнародне-правове дослідження»,**

поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 293 «Міжнародне право»

Актуальність теми. Актуальність теми дисертаційної роботи обумовлена вирішальною роллю ЄС на міжнародній арені, де ЄС займає важливе місце в житті держав-членів та їхніх громадян, починаючи з економічних сфер, включаючи структури, що поєднують важливі напрями соціально-політичного та культурного курсу. Головна мета ЄС полягає у створенні тісного союзу європейських народів, проведенні спільної зовнішньої політики на міжнародній арені, створенні простору без внутрішніх кордонів, єдиної валюти та сприянні довгостроковому економічному прогресу. Міжнародно-правові відносини України-ЄС посідають особливо важливе місце як для України, оскільки Україна пройшла довгий шлях до здобуття статусу країни-кандидата на вступ у ЄС, також ці відносини важливі для ЄС оскільки ЄС зацікавлений у поширенні своїх правових стандартів та цінностей через процеси гармонізації та апроксимації права в Україні.

У різних регіонах світового простору з різним ступенем інтенсивності та результативності відбувається активний пошук найбільш оптимальної моделі міжнародного співробітництва та міждержавної інтеграції. На початку ХХІ століття найбільшого ефекту досягли держави Європи. Останніми роками у цій частині Європи відбуваються події, що мають доленосне значення для подальшого розвитку всього світового співтовариства. Народи та держави цього регіону, подолавши багатовікові протиріччя, стали вибудовувати між собою абсолютно нову політико-правову форму міжнародних зв'язків, співробітництва та інтеграції в рамках створеного ними єдиного об'єднання – Європейського Союзу.

Європейський Союз став унікальним міждержавним об'єднанням, що істотно відрізняється від традиційних міжнародних організацій за своїми установчими актами, цілями, принципами, системою органів та їх компетенцією, що утворюють унікальну інституційну структуру, ядро якої складають інститути: Європейський Парламент, Комісія ЄС, Європейська Рада, Суд ЄС, Рада ЄС, Європейська рахункова палата та Європейський Центральний банк. ЄС та його правова система – одне з найцікавіших і водночас найскладніших явищ у світі. Його унікальність багато в чому обумовлена специфікою організаційної структури, особливостями її юридичної природи та правового статусу суб'єктів.

ЄС з моменту ще обговорення можливості його створення насамперед прагнув до встановлення внутрішнього благополуччя та безпеки та намагався встановити двосторонні, міжрегіональні та глобальні відносини співробітництва, які могли б вплинути на це. З моменту створення Європейського об'єднання вугілля та сталі у 1952 р. інституційна структура ЄС відображала головні принципи і ідеї євроінтеграції. Закономірним є спроба вже в ті часи створити представницький орган, який працював публічно і залученням представників від держав-учасниць та виступав потужною платформою для обговорення не тільки процесів євроінтеграції та її перспектив, а також подій світового та загальноєвропейського масштабу.

Повноваження Європейського Парламенту були суттєво розширені наприкінці 80-х – на початку 90-х років – з набуттям чинності Акту «Про введення загальних та прямих виборів депутатів Європейського Парламенту» 1976 року та Договору про утворення Європейського Союзу (Маастрихтський договір) 1992 року. Шляхом проведення прямих виборів до Європейський Парламент об'єднує народи, які входять до ЄС та є провідним інститутом, що забезпечує участь європейських громадян у діяльності Союзу та суттєво відрізняється від парламентів окремих держав.

Тому актуальність дослідження визначається в першу чергу тим, що в умовах пошуку найбільш оптимальних напрямів і форм міжнародного співробітництва та інтеграції, що триває в усіх регіонах світу, досвід ЄС, який розробляє і реалізує свою власну концепцію об'єднання народів і держав, представляє, безперечно, значний міжнародний інтерес.

Огляд літератури і джерел показує, що проблематика законотворчі повноваження Парламенту Європейського Союзу як наднаціонального інституту у міжнародно-правовому дослідженні не була об'єктом спеціального вивчення в українській доктрині. Тому представлена дисертаційна робота являє собою комплексне дослідження, яке спрямоване на заповнення наявних прогалин в доктрині міжнародного права та з практичної точки зору сприятиме розробленню дієвих механізмів захисту від таких катастроф на міжнародному рівні.

Враховуючи комплексність предмета дослідження, дисертант гармонічно поєднав загальнотеоретичні та порівняльно-правові аспекти предмету дослідження з надбанням галузевих юридичних та інших наук. Зазначена всебічність аналізу визначає достатній рівень завершеності дослідження.

Висновки, рекомендації та пропозиції, які наводяться дисертантом є належно обґрунтованими, логічними та такими, що відповідають необхідному рівню даного виду робіт. Дисертація є завершеною працею, оформленою відповідно до встановлених вимог, а науково-обґрунтовані результати

проведеного дослідження у сукупності розв'язують конкретні наукові завдання, що мають суттєве значення як для теорії так і для практики міжнародного права.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки і пропозиції становлять науковий та практичний інтерес, і можуть бути використані у:

науково-дослідній сфері – як основа для подальшого дослідження повноважень Парламенту ЄС у міжнародних відносинах та процесах європейської інтеграції в Україні та у науці міжнародного права;

нормотворчій діяльності – під час розробки нових та внесення змін до чинних міжнародних та національних нормативно-правових актів, в Україні, що, своєю чергою, сприятиме забезпеченню більшої узгодженості, ефективності та відповідності норм міжнародним стандартам;

правозастосовчій діяльності – для забезпечення єдності у застосуванні правових норм, що регламентують повноважень Парламенту ЄС у міжнародних відносинах та процесах європейської інтеграції;

науково-методичній роботі – при підготовці навчальних посібників та підручників з міжнародного права, при викладанні курсів міжнародного права, права Європейського Союзу, в розроблені спецкурсів з теоретичних та практичних проблем інституційної структури ЄС;

навчальному процесі – для вивчення дисциплін «Міжнародне право», «Право ЄС», «Інституціональне право ЄС»;

правових сфері – для підвищення рівня правової культури населення, формування фахової правосвідомості здобувачів вищої освіти юридичних вузів та факультетів.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Структура дисертації видається вдалою, оскільки забезпечила можливість у логічній послідовності виконати поставлені завдання, що стосуються предмету дослідження, зробити відповідні висновки та сформулювати конкретні пропозиції.

Так, у Вступі, або в тій частині, що розкриває методологічний апарат кваліфікаційної роботи у достатній мірі обґрунтовується актуальність теми, правильно визначається її мета і завдання, об'єкт і предмет дослідження, досить докладно описуються методи дослідження, подається наукова новизна, розкривається теоретичне та практичне значення одержаних результатів, зазначаються дані щодо апробації результатів дослідження та публікації основних положень дисертації.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи дослідження Парламенту Європейського Союзу як наднаціонального інституту» досліджується феномен парламентаризму у філософсько-правовій думці епохи Просвітництва. Автор присвячує увагу аналізу різних філософських підходів, які допомагають не лише розглядати парламентаризм як політичну систему, а й розуміти основні принципи, що лежать в основі організації суспільства. Вони надають теоретичний фундамент для розуміння парламентаризму та ключові принципи для аналізу його ролі у сучасному політичному житті. Перший розділ також присвячено визначенню стану наукового розроблення феномену парламентаризму як теоретична передумова для створення наднаціонального інституту Європейського Парламенту. Автор аргументовано визначає, що парламентаризм, як основа представницької демократії, може стати важливим критерієм для оцінки демократичного характеру міжнародних структур та організацій. (с. 33). Дослідження феномену парламентаризму відбувається саме в розрізі міжнародного права, що робить це дослідження унікальним та таке, що відповідає заявленій тематиці.

Окремо слід підкреслити, що автор дисертації досліджує концептуальні основи та природу наднаціонального парламентаризму, що як і хронологічному, так і в ієрархічному порядку виглядає закономірно та збалансовано. Адже зростання усвідомлення важливості демократичних принципів та розвитку демократії як основи правових систем спонукав до збільшення уваги до парламентської участі та представницького управління,

що в свою чергу призводить до створення наднаціонального парламенту на рівні ЄС.

У другому розділі «Інституційні повноваження Європейського парламенту в законодавчому процесі Європейського Союзу» автором було детально досліджено який шлях трансформації пройшли інституційні повноваження ЄС та Парламент ЄС. Вивчення ретельно шляху розвитку та умов впливу на трансформацію має вирішальне значення з огляду на можливі запозичення, інтеграцію та плідну співпрацю, адже ці знання допомагають проаналізувати як змінювалися інституційна структура та її функціонування, яким чином вирішувались завдання чи виклики того часу. Д. Гребенюк проводячи правовий аналіз різних аспектів європейського парламентаризму, доводить нам можливість краще зрозуміти його значення і роль. Зосереджуючись на питаннях схожості з іншими суб'єктами, такими як РЄ, функціях класичного парламентаризму та його співвідношенні з Європейським Парламентом, дослідження бікамералізму та еволюційних процесів, що пройшов Європейський Парламент, автор приходить до висновку, що термін «бікамералізм» відображає систему, що складається з двох палат, яка домінує у багатьох європейських країнах та визначає їхню модель парламентаризму, що також вплинуло на Парламент ЄС (с. 85).

У третьому розділі «Законотворча взаємодія Європейського парламенту з парламентськими органами» визначаються та охарактеризуються принципи субсидіарності та пропорційності в процесі ухвалення законодавчих рішень та їхня важливість для законотворчої взаємодії Парламенту ЄС з парламентськими органами. Також автором надається оцінка, що українське суспільство поки що не повністю усвідомлює принцип субсидіарності на всіх рівнях: наднаціональному, національному та місцевому, але без повного його застосування практичне впровадження цього принципу залишатиметься обмеженим, хоча воно має бути системним.

У Висновках в концентрованій формі викладаються основні теоретичні висновки до яких прийшов дисертант за результатами дослідження обраної теми. Аналіз змісту роботи свідчить про самостійну, завершену, значною мірою аргументовану, комплексну роботу і дозволяє констатувати достатній науково-теоретичний та прикладний рівень проведеного дослідження. Вдала структурна побудова дисертації свідчить про науково вивірених та в основному аргументований підхід до вирішення поставлених завдань і досягнення мети дослідження: висунуті й обґрунтовані дисертантом положення та рекомендації становлять певну наукову цінність, оскільки в дисертації по-новому вирішено важливе наукове завдання, що має суттєве значення для розвитку міжнародного права.

В цілому, оцінюючи зміст дисертації Д. Гребенюка, можна відзначити, що більшість положень, висновків і пропозицій автора, сформульовані в результаті дослідження, є достовірними та обґрунтованими, характеризуються науковою новизною.

В цілому зміст дисертаційної праці відповідає меті та поставленим завданням та складається із анотації, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, списку використаних джерел, додатку що забезпечило комплексний підхід до дослідження законотворчих повноважень Європейського Парламенту як наднаціонального інституту.

Наукова новизна положень, які виносяться на захист. Визначення змісту дисертації дає можливість стверджувати, що всі сформовані автором елементи наукової новизни, отримані в ході даного дослідження є доведеними та такими, що несуть у собі низку концептуальних висновків та рекомендацій, що мають теоретичне та практичне значення.

Зокрема, серед наукових ідей, які найбільше привернули увагу, слід виокремити наступні:

- запропоновано авторську дефініцію поняття «інституційне повноваження» Європейського Парламенту як наднаціонального інституту: «інституційне повноваження - це сукупність прав, що

надаються інституту в рамках його функціонування і реалізації завдань, визначених у відповідних правових актах національного та наднаціонального рівня. Це включає в себе право прийняття рішень, встановлення процедури та умов їхнього прийняття, а також обов'язки і відповідальність перед відповідними сторонами чи громадськістю»;

- встановлена особливість взаємодії Європейського Парламенту як наднаціонального інституту з парламентами держав-членів у контексті законотворчого процесу, що, своєю чергою, відкриває нові підходи до розуміння впливу Європейського Парламенту на формування законодавства в контексті диференційованої інтеграції;
- визначено природу та особливості правової комунікації між Європейським Парламентом та національними парламентами для забезпечення координації та легітимності прийнятих рішень;
- обґрунтовано необхідність міжпарламентської взаємодії в процесі формування законодавства та адаптації до *acquis communautaire* у контексті зовнішньої диференційованої інтеграції.

Апробація результатів дослідження. Автором проведена належна апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки знайшли відображення у 10 статтях, опублікованих у наукових періодичних виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 статтях у зарубіжних наукових виданнях, 1 з яких проіндексовано у наукометричній базі даних Web of Science, 10 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Оцінка змісту дисертації. Структурно дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, які включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації – 208 сторінки, з них основного тексту – 179 сторінки, список використаних джерел складає 206 найменувань.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації. Однак, незважаючи на значну кількість позитивних моментів, у дисертації Дмитра

Гребенюка є й ряд положень, висновків та пропозицій, які носять дискусійний характер і потребують додаткової аргументації здобувачем у процесі публічного захисту, а саме:

1. Дисертант поділяє позицію окремих авторів, що в умовах глобалізації національні парламенти можуть втрачати свій авторитет, і для зміцнення їхнього міжнародного престижу та нівелювання впливу наднаціональних організацій та установ необхідно створити механізми контролю за їхньою діяльністю, де одним із таких напрямлень впливу на політику наднаціональних організацій могло б стати зміцнення міжпарламентських зв'язків, проведення спільних засідань, обмін парламентськими делегаціями тощо. З огляду на не тільки інтеграційні але і дезінтеграційні процеси (Брекзйт тощо), що відбуваються у Європі, автору слід було б дослідити ефективність застосування цих методів – проведення спільних засідань, або навпаки які чинники впливають на зменшення ролі національних парламентів у міжнародних правовідносинах, та яким чином вони долаються.

2. Розділ третій дисертаційного дослідження було присвячено аналізу законотворчої взаємодії Європейського Парламенту з парламентськими органами, зокрема стану України щодо обізнаності застосування принципів субсидіарності та пропорційності, які є засадничими для феномену наднаціонального парламентаризму. Втім у дисертаційному дослідженні можна було б більше увагу присвятити окремим питанням щодо оцінки ризиків та наслідків, які можуть постати перед Україною на шляху до запровадження цих принципів, зокрема більш детально дослідити які нормативно-правові акти мають бути прийняті, які специфічні економічні, політичні та інші чинники необхідно врахувати.

3. Автор досліджує компетенцію національного парламенту та визначає її шляхом перерахування його функцій, або повноважень, які згідно з конституцією віднесені до його відання. Проте компетенція Європейського Парламенту унікальна та визначається у контексті ролі, яку він виконує у законодавчому процесі та контролю за діяльністю інших інститутів ЄС, тобто

не існує єдиного документу, який би розкрив сутності компетенції Парламенту ЄС. Втім така модель викладення компетенції Парламенту ЄС має свої недоліки, які суттєво впливають на його правовий статус та є простором для юридичних суперечок. Автору слід також висвітлити недоліки або прогалини відповідної моделі закріплення повноважень Парламенту ЄС.

Висловлені критичні зауваження і дискусійні положення не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації та не знижують наукової й практичної значущості роботи.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Основні положення дисертації були відображені у наукових статтях, підготовлених та опублікованих дисертантом, кількість і якість яких відповідає вимогам щодо публікації, зарахованих за темою дисертації.

Аналіз тексту дисертації Дмитра Гребенюка «Законотворчі повноваження Парламенту Європейського Союзу як наднаціонального інституту: міжнародне-правове дослідження» свідчить про відсутність порушень автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень і відомостей; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності; використано методики дослідження та джерела інформації.

Тема дисертації є актуальною, сформовані автором висновки та рекомендації є достатньо аргументованими, характеризуються науковою новизною та мають значення не лише для науки, а й для правозастосовчої практики. Викладені в дисертації рекомендації та конкретні пропозиції є теоретично обґрунтованими.

Обсяг основного тексту дисертації відповідає встановленим нормативам до такого виду наукових робіт. Мова роботи відзначається точністю, логічністю та аргументованістю викладу, що відповідає науковому стилю. Наукові положення у тексті дисертації за формою викладу доступні, у смислового плану завершені, цілісні та взаємопов'язані.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК. Отже, слід дійти загального висновку, що дисертація Гребенюка Дмитра Олеговича за темою: «Законотворчі повноваження Парламенту Європейського Союзу як наднаціонального інституту: міжнародне-правове дослідження» відповідає спеціальності 293 «Міжнародне право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. No 261 (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. No 44, а її автор Гребенюк Дмитро Олегович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 «Міжнародне право».

Рецензент

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Юлія АКИМЕНКО